

**PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN
LAUSUNTO 25/2006 vp**

**Hallituksen esitys laeiksi hedelmöityshoidoista
ja isyyslain muuttamisesta**

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Lakivaliokunta on 6 päivänä kesäkuuta 2006 pyytänyt perustuslakivaliokunnalta hallituksen esityksestä laeiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta (HE 3/2006 vp) uuden lausunnon.

- professori Mikael Hidén
- oikeustieteen tohtori, dosentti Liisa Nieminen
- oikeustieteen lisensiaatti Maija Sakslin
- professori Veli-Pekka Viljanen.

Viitetieto

Valiokunta on antanut hallituksen esityksestä lausuntonsa PeVL 16/2006 vp.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

LAKIEHDOTUS

Lakivaliokunta on muuttanut hallituksen esitykseen HE 3/2006 vp liittyvää ehdotusta hedelmöityshoitolaiksi ja pyytää sen vuoksi perustuslakivaliokunnalta lausunnon seuraavista kysymyksistä: 1) Miten valtiosääntöoikeudellisesti on arvioitava ratkaisua, jossa oikeus hedelmöityshoitoihin rajataan koskemaan vain naisen ja miehen

muodostamia parisuhteita? 2) Miten perustuslakivaliokunnan aiempien lausuntojen (PeVL 59/2002 vp ja PeVL 16/2006 vp) valossa on valtiosääntöoikeudellisesti arvioitava tilannetta, jossa hedelmöityshoidoista annettavaan lakiin otettaisiin tämän lausunnon liitteenä oleva oikeusministeriön ehdottama siirtymäsäännös?

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Hedelmöityshoidon rajaaminen miehen ja naisen muodostamiin parisuhteisiin

Lakivaliokunta ehdottaa, että hedelmöityshoitaja saisi antaa vain terveydellisin perustein naiselle ja miehelle, jotka elävät keskenään parisuh-

teessa. Näin ollen hedelmöityshoitaja eivät olisi oikeutettuja saamaan sellaiset naiset, jotka eivät elä miehen kanssa avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Perustuslakivaliokunta on aiemmissa lausunnoissaan katsonut, että rekisteröidyssä parisuh- teessa eläville naisille sekä muille kuin parisuh-

teessa eläville naisille voidaan antaa hedelmöityshoitoja, joskin tiukemmin edellytyksin kuin avioliitossa tai avoliitossa oleville naisille. Niiden mukaan perustuslain 6 §:n mukaisesta yhdenvertaisuusperiaatteesta ei voinut johtua tiukoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Keskeistä oli, voitiinko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Valiokunta totesi, että lakiehdotuksissa asetetaan henkilöt eri asemaan sosiaalisen statuksensa tai siviilisäätynsä ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisen kannalta. Kun otettiin huomioon hedelmöityshoidon lääketieteellinen tarkoitus auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä, ei lakiehdotuksia voitu pitää näiltä osin perustuslainvastaisina. Valiokunta katsoi, että ehdotetut erot liittyivät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin ja valiokunnan pitkäaikaiseen käytäntöönkin verrattuna mahtuivat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle. Perustuslaki ja erityisesti sen 6 §:n yhdenvertaisuussäännös eivät asettaneet estettä ehdotetun mukaiselle sääntelylle (PeVL 59/2002 vp, s. 2—3, PeVL 16/2006 vp, s. 2).

Valiokunta on aiemminkin käsitellyt avioliiton ja avoliitonomaisen suhteen erityisasemaa lakiehdotuksen yhteydessä, joka koski virallistettua parisuhdetta (HE 200/2001 vp). Tuolloin se muun muassa totesi käsiteltävänä olevassa tapauksessa ottaneensa huomioon, että kysymyksessä on kokonaan uudenlaisen lainsäädännön aikaan saaminen alalla, joka on kansainvälisestikin katsottuna muutosvaiheessa. Avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kyse sellaisista erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuista, joissa avioliiton asettaminen naisten ja miesten parisuhteessa erityisasemaan lainsäädännössä on perusteltua. Lakien tulkinta toisaalta saattaa ajan kuluessa muuttua ja perustuslain tulkinta aktiivisesti muuttaa arvokäsityksiä (PeVL 15/2001 vp, s. 3/I).

Lakivaliokunnan ehdotus menee edellisiä ehdotuksia pitemmälle naisten erilaisessa kohteudessa. Perustuslakivaliokunta pitää sääntelyä pe-

rustuslain 6 §:n kannalta lähtökohtaisesti ongelmallisena. Ottaen kuitenkin erityisesti huomioon tarkoituksen auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä ehdotettu sääntely arvovalintoineen mahtuu lainsäätäjälle kuuluvan harkintavallan piiriin eikä ole ristiriidassa perustuslain 6 §:n kanssa. Valiokunnan mielestä hallituksen alkuperäinen ehdotus vastaa lakivaliokunnan ehdotusta paremmin perustuslain 6 §:n mukaisten yhdenvertaisuussäännösten tavoitteita.

Siirtymäsäännöksen täydentäminen

Hallituksen esitykseen laiksi hedelmöityshoidoista ja isyyslain muuttamisesta (HE 3/2006 vp) liittyvän 38 §:n 1 momentin mukaan sukusoluja ja alkioita, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa hedelmöityshoitoa varten, saadaan käyttää hedelmöityshoidossa vain, jos luovuttaja on suostunut siihen, että hänen henkilöisyydestään voidaan antaa tieto syntymälapselle 23 §:n mukaisesti. Lakivaliokunnan 38 §:n 1 momentin 2 kohtaan lisättäväksi ehdotetun siirtymäsäännöksen mukaan sukusoluja ja alkioita, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa hedelmöityshoitoa varten, saadaan käyttää hedelmöityshoidossa kolmen vuoden ajan lain voimaantulosta siinä tarkoituksessa, että hoitoa saavalle aiemmin hedelmöityshoidon tuloksena syntyneelle lapselle syntyisi biologinen täyssisar.

Ehdotus merkitsee käytännössä sitä, että näin syntyneellä lapsella ei ole oikeutta saada tietää 18 vuotta täytettyään sukusolujen tai alkioiden luovuttajan henkilöisyyttä. Perustuslakivaliokunta on aiemmin todennut, että oikeus henkilökohtaiseen identiteettiin liittyy perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän suojan piiriin, ja pitänyt henkilön tiedonsaantioikeutta omasta alkuperästään välttämättömänä (PeVL 59/2002 vp, s. 3/II, PeVL 16/2006 vp, s. 3/II).

Anonyymisti luovutettuja sukusoluja ja alkioita voidaan ehdotuksen perusteella käyttää hedelmöityshoidossa vielä kolmen vuoden ajan käsiteltävänä olevan lain voimaantulosta. Henkilön oikeus tietää sukusolun tai alkion luovuttaja ei tällöin toteutuisi perustuslakivaliokunnan

aiemman kannan mukaisesti. Valiokunnan mielestä on kuitenkin perusteltua tukea mahdollisuutta hankkia biologinen täyssisarushedelmöityshoidon avulla syntyneelle lapselle. Tältä kannalta on varsin ongelmallista, jos täyssisarusten tiedonsaantioikeus muodostuisi lainsäädännön kehittämisen seurauksena erilaiseksi. Ehdotetulla tavalla rajatulle siirtymäjärjestelylle on tällaisessa erityisessä tilanteessa valiokunnan mielestä painavat perusteet. Säätely täyttää myös perusoikeusrajoituksen tarkkarajaisuuteen ja oikeasuhtaisuuteen kohdistuvat vaatimukset. Lakivaliokunnan ehdotus voidaan näiltä osin käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Ehdotetut lait ovat esityksen perustelujen mukaan tarkoitetut tulemaan voimaan noin kuuden

kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta. Lakivaliokunnan on perustuslakivaliokunnan mielestä aiheellista harkita mahdollisuutta myöhentää suunniteltua voimaantuloajankohtaa siten, että jo aloitetut hedelmöityshoidot voidaan saattaa päätökseen ennen nyt käsiteltävänä olevan lainsäädännön voimaantuloa. Tarvittaessa lakivaliokunnan on syytä ottaa asiasta maininta mietintöönsä.

Lausunto

Lausuntonaan perustuslakivaliokunta esittää,

että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Helsingissä 15 päivänä kesäkuuta 2006

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Kimmo Sasi /kok
vpj. Arja Alho /sd
jäs. Hannu Hoskonen /kesk
Roger Jansson /r
Johannes Koskinen /sd
Irina Krohn /vihr
Annika Lapintie /vas
Outi Ojala /vas
Reino Ojala /sd

Klaus Pentti /kesk
Simo Rundgren /kesk
Arto Satonen /kok
Seppo Särkiniemi /kesk
Ilkka Taipale /sd
Astrid Thors /r
Jan Vapaavuori /kok (osittain)
vjäs. Toimi Kankaanniemi /kd
Tapani Tölli /kesk (osittain).

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kalevi Laaksonen.

ERIÄVÄ MIELIPIDE 1

Perustelut

Kysymys hedelmöityshoitojen antamisoikeuden rajoittamisesta vain avio- tai avoliitossa eläville naisille on merkityksellinen yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen kannalta ja lapsen oikeuden saada tietää alkuperänsä vuoksi.

Hedelmöityshoitojen rajaaminen hallituksen esityksestä poikkeavasti siten, että hoitoa saisi antaa vain terveydellisin perustein naiselle, joka elää miehen kanssa parisuhteessa, asettaisi naiset erilaiseen asemaan hoidon saatavuuden suhteen.

Hoidon saatavuuden turvaaminen jokaiselle

Ehdotus hedelmöityshoitojen rajaamisesta merkitsisi sitä, ettei yksin elävä nainen tai toisen naisen kanssa parisuhteessa elävä nainen voisi lainkaan saada hedelmöityshoitoja, ei edes terveydellisin syin. Tämä tarkoittaisi parinkymmenen vuoden ajan toimineiden käytäntöjen lopettamista. Hedelmöityshoidoissa on kyse julkisesta tai julkisesti tuetusta yhteiskunnan tarjoamasta palvelusta. Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan lailla on turvattava riittävät sosiaali- ja terveystalvet jokaiselle. Tämän on katsottu yleensä edellyttävän, että sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuus turvataan lailla jokaiselle yksilöllisesti.

Hedelmöityshoitojen rajaaminen ehdotetulla tavalla aiheuttaisi sen, että naisten oikeus hoitoon perustuisi siviilisäätöön ja sukupuoliseen suuntautumiseen. Tällaiset henkilöön liittyvät seikat ovat lähtökohtaisesti kiellettyjä perusteita eri asemaan saattamiselle.

Lapsen edun toteutuminen erilaisissa perhemuodoissa

Yhteiskuntamme on hyväksynyt äidin ja lapsen muodostamat perheet tasa-arvoisiksi muiden perheiden kanssa. Naisella on oikeus esimerkiksi adoptoida yksin. Siten lapsen edun käyttämi-

nen perusteluna vain silloin, kun halutaan torjua mahdollisuus, että äidin ja lapsen muodostama perhe saisi alkunsa hedelmöityshoidoista, voidaan katsoa olevan perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännöksen vastaista.

Psykiatriset tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhempien seksuaalinen suuntautuminen, perherakenne tai vanhempien sukupuoli eivät näytä olevan erityisen tärkeitä tekijöitä lapsen kehityksen kannalta. Lapsen kehitykseen ja siinä mahdollisesti ilmeneviin vaikeuksiin vaikuttavat samat tekijät kaikissa perheissä riippumatta perhemuodosta. Näin todetaan myös STM:n asettaman toimikunnan mietinnössä *Lapset ja rekisteröity parisuhde* (2003). On huomattava, että lakiesityksen mukaan lapsen etu tutkitaan erikseen jokaisessa tapauksessa, kun päätetään hedelmöityshoitojen aloittamisesta. Kenelläkään ei ole siihen ehdotonta oikeutta, ei edes miehen ja naisen muodostamalla avioparilla. Näin ollen lapsen etu ei voi olla hyväksyttävä peruste asettaa naiset keskenään erilaiseen asemaan ja rajoittaa hoidon saatavuutta naisilta, jotka elävät yksin tai parisuhteessa toisen naisen kanssa.

Lapsen edun käyttäminen perusoikeussäännösten yhteydessä erilaisen kohtelun perusteluna on ongelmallinen myös siksi, että lapsen etua käytetään estämään tuon lapsen syntyminen, jonka etua halutaan suojella. Tämän vuoksi rajoitusta ei voida pitää suhteellisuusperiaatteen mukaisena.

Lapsen edun asettaminen etusijalle tapahtuu parhaiten lakiehdotuksen vaatimuksella siitä, että hedelmöityshoitoa saavan naisen tulee voida turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja huolenpito.

Eri perhemuotojen tasavertaisuus

Suomessa perusoikeussäännöstö lähtee yksilön ja joissain tapauksissa ryhmien (kuten saamelaiten) oikeuksien turvaamisesta. Avoliittoa ei ole instituutiona asetettu muita perhemuotoja

parempaan asemaan. Perustuslakivaliokunnan asiana ei myöskään ole ottaa kantaa hyväksyttävään perhemalliin.

Isättömyyttä ei ole katsottu valtiosääntöoikeudellisesti ongelmalliseksi tai perustuslain vastaiseksi. Perustuslakivaliokunta on sitä vastoin liittänyt isättömyyden ongelmallisuuden yhteiskunnassa vallitseviin arvoihin (PeVL 16/2006 vp). Näillä perustuslakivaliokunnan viittaamilla yhteiskunnassa vallitsevilla arvoilla ei voi hyväksyttävästi perustella hoidon saataavuutta koskevia rajoituksia. Yhteiskunnassamme ja oikeusjärjestyksessämme yksinhuoltajuus ja yksin adoptoiminen on hyväksyttyä ja yhden vanhemman ja lasten muodostamien perheiden asema on yhdenvertainen muiden perheiden kanssa.

Terveydelliset syyt rajoituksen perusteluna

Hedelmöityshoitojen rajoittamisen kytkeminen siviilisäätyn tai sukupuoliseen suuntautumiseen käyttäen perusteluna sitä, että hoitoja annettaisiin vain terveydellisillä perusteilla, on myös ongelmallinen. Hedelmättömyyden lääketieteellistä syytä ei aina pystytä selvittämään, ja myös yksin elävällä naisella tai toisen naisen kanssa parisuhteessa elävällä naisella saattaa olla terveydellinen syy, joka estää hedelmöittymisen.

Helsingissä 15 päivänä kesäkuuta 2006

Annika Lapintie /vas
Outi Ojala /vas

Johtopäätös

Lakivaliokunnan ehdottama rajausta hoitojen käytön rajaamisesta vain miehen ja naisen muodostamassa parisuhteessa elävälle naiselle terveydellisin syin on ristiriidassa perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännöksen kanssa ja edellyttää perustuslainsäätämisyjärjestystä. Lisäksi lakivaliokunnan esittämä uusi rajausta, joka kieltäisi hoidot yksinäisiltä naisilta ja naispareilta, on muutos verrattuna nykykäytäntöön. Naisten eriarvoiselle kohtelulle ei ole esitetty perustuslain 6 §:n 2 momentin kannalta hyväksyttävää perustetta. Laki hedelmöityshoidoista voidaan säätää tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä vain, jos eriarvoisuus poistetaan esimerkiksi niin, että 1. lakiehdotuksen 2 ja 8 § hyväksytään sen sisältöisinä kuin hallitus esittää.

Mielipide

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, 1. lakiehdotus kuitenkin vain, jos eriyvässä mielipiteessä 1. lakiehdotuksen 2 ja 8 §:stä tehdyt valtiosääntöoikeudelliset huomautukset otetaan asianmukaisesti huomioon.

Irina Krohn /vihr
Arja Alho /sd

ERIÄVÄ MIELIPIDE 2

Perustuslakivaliokunta on käsitellyt lainsäätäjän oikeutta asettaa avioliitto ja avioliitonomainen suhde perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuussäännösten estämättä eri asemaan kuin yksinäinen nainen tai naispari mm. hedelmöityshoitoa koskevassa lausunnossaan PeVL 59/2002 vp. Siinä todetaan muun ohella seuraavasti: "Lakiehdotuksessa asetetaan henkilöitä eri asemaan sosiaalisen statuksen ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisen kannalta. Kun otetaan huomioon hedelmöityshoidon lääketieteellinen tarkoitus auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtoaan kärsiviä henkilöitä, ei lakiehdotusta voida tältä osin pitää perustuslainvastaisena. Valiokunta katsoo, että ehdotetut erot, jotka liittyvät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin, valiokun-

nan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle."

Sama kanta todetaan käsiteltävässä olevassa lausunnossa seuraavasti: "Avioliittolainsäädäntöä ja sen kanssa rinnasteisia lakeja säädettäessä on kyse sellaisista erityisistä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvistä ratkaisuista, joissa avioliiton asettaminen naisten ja miesten parisuhteessa erityisasemaan on perusteltua."

Edellä olevan perusteella katsomme, että valiokunnan lausunnossa ei olisi tullut esittää perustuslain yhdenvertaisuussäännösten näkökulmasta arvioita hallituksen alkuperäisen esityksen paremmuudesta verrattuna lakivaliokunnan ehdotukseen.

Helsingissä 15 päivänä kesäkuuta 2006

Seppo Särkiniemi /kesk
Klaus Pentti /kesk
Hannu Hoskonen /kesk

Simo Rundgren /kesk
Toimi Kankaanniemi /kd

Lakivaliokunnan ehdotus

38 §

Siirtymäsäännökset

Sukusoluja tai alkioita, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa hedelmöityshoitoa varten, saadaan käyttää hedelmöityshoidossa vain,

1) jos luovuttaja on suostunut siihen, että hänen henkilöllisyydestään voidaan antaa tieto syntyvälle lapselle 23 §:n mukaisesti, *taikka*

2) *kolmen vuoden ajan lain voimaantulosta siinä tarkoituksessa, että hoitoa saavalle aiemmin hedelmöityshoidon tuloksena syntyneelle lapselle syntyisi biologinen täyssisarus.*

(2 mom. kuten HE)